

Kadınların Politik Temsili ve Farklı Gerekçelendirmeleri Üzerine Eleştirel Bir Analiz

Duygu Öztürk*

Öz

Kadınların toplumlar içerisindeki nüfuslarına kıyasla siyasi temsildeki oranları çok düşük düzeyde kalmaktadır. Kadınların sayısal olarak nüfusları ile orantılı bir şekilde siyasete katıl(ma)maları, demokrasilerde bir temsiliyet sorunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu durum, kadınların en temel insan hakları içerisinde yer alan seçme ve seçilme haklarından da tam olarak faydalanamadıkları anlamına gelmektedir. Literatürde kadınların neden daha fazla sayılarla siyasete katılmaları gerektiğine odaklanan çalışmalar yer almaktadır. Birbirinden teorik ve metodolojik yöntemleri bakımından farklılaşan bu çalışmalar, kadınların siyasete neden daha fazla oranda katılmaları gerektiğine farklı cevaplar sunmaktadır. Bu çalışma ise, kadınların demokrasilerde nicel ve nitel temsilleri üzerine yapılan çalışmaları kadın temsiliyetinin anlamı bakımından incelemekte ve mevcut literatüre eleştirel bir analiz sunmaktadır. Çalışmada kadınların sayısal olarak karar alma ve yasa yapma mekanizmalarında yer almalarının demokrasi ve kadın temsili için ne anlama geldiği, kadınların nitel temsillerinden ne beklediği ve bu beklentilerin kadın temsiline olan etkileri, kadınların nicel ve nitel temsil arasında nasıl bir ilişki olduğunu tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın ve Siyaset, Siyasal Katılım, Kadın Temsili, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.

A Critical Analysis on Women's Political Representation and its Various Justifications

Abstract

Compared to their population in societies, rates of political women's representation remain very low. The fact that women do not or cannot participate in politics in proportion to their populations constitutes a problem of representation in democracies. It also means that women cannot fully benefit from their rights to vote and to be elected, which are one of fundamental human rights. In the literature, there are studies in greater numbers, focusing on why women should participate in politics. Differing from each other in terms of their theoretical and methodological methods, these studies offer different answers to why women should participate in politics in larger rates. This study examines studies on women's descriptive and substantive representations in democracies in terms of the meaning of women's representation and provides a critical analysis of the existing literature. It discusses what women's descriptive participation in decision-making and law-making mechanisms means for democracy and women's representation, what is expected from women's substantive representation and the effects of these expectations on women's representation, and the relationship between descriptive and substantive representations of women.

Keywords: Woman and Politics, Political Participaton, Women's Representation, Gender Equality.

*Dr. Öğretim Üyesi | İstanbul Medipol Üni., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
duyguozturk@medipol.edu.tr | ORCID: 0000-0002-4012-2155

DOI: 10.36484/liberal.1343295

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 28, Sayı:111, Yaz 2023, ss. 193-213.

Gönderim Tarihi: 15 Ağustos 2023 | Kabul Tarihi: 13 Eylül 2023

Giriş

Dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarının hayata geçirilmesine dair önemli yol kat edilmiştir. Fakat, en ileri ülkelerde dahi kadın erkek eşitliğinin tam olarak sağlandığını söylemek mümkün değildir. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2022 yılına ait Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre, küresel anlamda kadın erkek eşitliğine ulaşmak için 132 yıla ihtiyaç vardır. Küresel düzeyde kadın erkek eşitsizliğinin en fazla olduğu alan ise siyasettir. Aynı rapora göre, kadın ve erkeklerin politik güçlendirilmesi arasındaki eşitsizliğin sadece yüzde 22'si kapatılabilmektedir. Mevcut ilerleme oranlarıyla devam edileceği varsayılırsa, siyasal katılımı kadın erkek eşitsizliğinin ortadan kaldırılması içinse 155 yıla ihtiyaç vardır. Bir önceki senenin raporu ile karşılaştırıldığında kadınların politik güçlendirilmesi konusunda kayda değer bir ilerlemenin olmadığı söylenebilir. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2021 yılına ait raporunda, dünya genelindeki toplam 35,500 civarındaki parlamento temsilcilerinin yalnızca yüzde 26,1'inin kadınlardan oluştuğu belirtilmiştir. Dünya genelindeki 3,400 bakanın yüzde 22,6'sı kadın iken, 81 ülkede hiç kadın devlet başkanı olmamıştır. Bu bakımdan, Türkiye de bu ülkelerden biridir.

Literatürdeki kadınların siyasi karar alma ve yasa yapma süreçlerine katılımları üzerine olan çalışmaların önemli bir kısmı, kadınların bu mekanizmalara yetersiz katılımlarının nedenlerini anlamaya yöneliktir. Nüfusun neredeyse yarısını oluşturan kadınların neden bu orana yakın düzeyde bir siyasal temsile sahip olmadıkları, kadınların siyasi süreçlerine katılmada karşılaştıkları engeller ve zorlukların neler olduğu üzerine çok sayıda çalışma mevcuttur (Arat, 1989; Arat, 1998; Çakır, 2013; Tekeli, 1979; Tekeli 1982). Bu çalışmaların yanı sıra, kadınların siyasette daha fazla sayılarla yer alması gerektiğini tartışan çalışmalar da bulunmaktadır (Philips, 1995; Charrad, 2001; Wängnerud, 2009; Paxton ve Hughes 2017). Farklı teorik ve metodolojik yaklaşımlardan beslenen bu çalışmalar, çeşitli vaka incelemeleri üzerine kurulmuşlardır. Bu çalışma ise, kadınların demokrasilerde nicel ve nitel temsilleri üzerine yapılan çalışmaları kadın temsiline anlamı bakımından incelemekte ve mevcut literatüre eleştirel bir analiz sunmaktadır. Bu bağlamda, kadınların sayısal olarak karar alma ve yasa yapma mekanizmalarında yer almalarının demokrasi ve kadın temsili için ne anlama geldiği incelenmekte, kadınların nitel temsillerinden ne beklendiği ve bu beklentilerin kadın temsiline olan etkileri sorgulanmakta, nicel ve nitel temsil arasında bir ilişki olup olmadığı tartışılmaktadır. Böylece, siyasette kadın temsili üzerine yapılan çalışmaların nasıl birbirlerini tamamladıkları bazı durumlarda da birbirleriyle çeliştikleri ortaya konmaktadır. Kadının siyasal temsili üzerine farklı ülkelerdeki durumları

açıklayan çalışmaların önemli bir kısmı İngilizce literatürde yer almaktadır. Bu çalışmanın amaçlarından bir tanesi de İngilizce literatürde yer alan vaka çalışmaları üzerinden yürütülen tartışmaların Türkçe literatüre kazandırılarak önemli bir boşluğun giderilmesine katkı sunmaktır.

Çalışmada öncelikle kadınların parlamentolarda nicel temsillerine dair bir analiz yapılmakta ve kadınların sayısal temsillerinin arttırılmasını destekleyen argümanlar değerlendirilmektedir. Dünya genelinde kadın temsiliinin arttırılması için yoğun bir şekilde başvuru alan kota uygulamaları bu bağlamda incelenmektedir. Bununla birlikte, kadınların nicel temsili için önemli bir araç olan kota uygulamalarının kadınların nitel temsili için ne anlama geldiği tartışılmaktadır.

Sonrasında kadınların siyasete katılımlarını siyasette sayısal varlıklarından öte siyasete kattıkları açısından yani nitel temsil açısından ele alan argümanlar değerlendirilmiştir. Son olarak, kadınların nicel ve nitel temsilleri arasındaki ilişkiye dair bir analiz yapılmaktadır. Çalışmanın sonuç ve değerlendirme kısmında, seçilen kadınlar kadınları ne derece temsil ediyor sorusu tartışılmıştır. Bu bakımdan, kadınların homojen tek bir grup olarak değerlendirilmelerinin mümkün olmadığı ve farklı kadın kimliklerinin ve çıkarlarının farklı parti çatıları altında temsil edilmelerinin demokrasi ve toplumsal cinsiyet eşitliği için anlamlı olduğunun altı çizilmiştir.

Eşit Yurttaşlık ve Demokrasi Meselesi Olarak Kadınların Siyasete Katılımları

Dünya genelinde kadınlar toplumların yarısını oluşturmaktadırlar. Sadece bu gerçekliğe dayanarak başka bir gerekçeye ihtiyaç duymadan, demokrasinin ve adaletin bir gerekliliği olarak kadınların siyasette eşit temsil edilmele-ri gerekmektedir (Kassa, 2015: 3). Kadınların eşit siyasal temsilleri için en güçlü argümanlardan bir tanesi olan bu yaklaşımda, kadınların herhangi bir ayrımcılığa uğramadan sadece nüfusun diğer yarısını oluşturdukları için sayısal olarak siyasete erkeklerle aynı şart ve koşullarda katılmaları savunulmaktadır. Kadınların eşit temsili meselesi aynı zamanda eşit yurttaşlık meselesi olarak görülmektedir.

Kadınların siyasete katılmaları için ilk adımı yasal olarak seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları yani resmi temsil hakkı oluşturmaktadır. Resmi temsil, kadınların cinsiyetlerinden ötürü yasal olarak herhangi bir ayrımcılığa uğramadan erkeklerle aynı şartlarda ve aynı haklara sahip olarak siyasete katılabilmeleridir. Günümüz dünyasında demokrasilerde genel geçer bir kural

halini alan bu durumun aslında pek de uzun bir geçmişi yoktur. Yüzyıllar boyunca kadınlar siyasette yer almamışlar, hatta bu durum bir mesele dahi olmamıştır. Bu durumun bir sebebi, Antik Yunan'dan Aydınlanma Çağı'na çok sayıda filozofta da görülen, kadınların siyaset için yetersiz oldukları düşüncesi iken, bir diğer sebep de kadınların babaları, ağabeyleri, erkek kardeşleri veya eşleri tarafından oldukça iyi temsil edildiği düşüncesidir. (Sumbas, 2015: 106). Geçen zaman içerisinde demokrasi ile yönetilen ülkelerin sayısı artarken, kadınların siyasal temsili ancak 19. yüzyılda bir mesele halini almıştır. Dünya genelinde kadınlar ilk Yeni Zelanda'da 1893 yılında seçme hakkını kazanmışlardır. Yeni Zelanda'dan sonra 1906'da Finlandiya'da, 1908'de Avustralya'da, 1913'te Norveç'te, 1918'de Danimarka'da ve Avusturya'da, 1919'da Almanya ve Lüksemburg'da kadınlar oy kullanma hakkını elde etmişlerdir (Schmidt, 2002: 261). Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920'de, Birleşik Krallık'ta ise 1928'de kadınlar oy kullanma hakkını kazanmışlardır. Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınların oy hakkı için örgütlenen süfrajeterlerin etkileri iki ülke ile sınırlı kalmamış, kısa zamanda diğer ülkelere de yayılmıştır. Birçok Avrupa ülkesinde kadınlar 20. yüzyılın ikinci yarısında oy kullanma haklarını kazanmışlardır. Türkiye'de ise kadınlar 1934'te hem seçme ve hem de seçilme haklarını elde etmişlerdir. Böylece, Türkiye'de kadınlar, Fransa, İtalya, Yunanistan ve İsviçre'nin de içinde olduğu birçok Avrupa ülkesindeki kadınlardan çok önce resmi temsil hakkını kazanmışlardır.

Kadınların resmi temsil hakkını edindikleri süreçlere dair önemli konulardan bir tanesi birçok ülkede seçme ve seçilme hakkını aynı anda kazanmamış olmalarıdır. Kadınlar çoğu ülkede önce seçme hakkını kazanmışlar, daha sonrasında seçilme hakkını elde edebilmişlerdir. Bu bağlamda örneğin, Yeni Zelanda'da kadınlar seçme hakkını kazandıktan 26 sene sonra 1919'da seçilme hakkını kazanmışlardır (Kaymaz Mert ve Ünsal, 2022: 40). Norveç'te ise kadınlar parlamento seçimlerinde oy hakkını kazandıktan altı sene sonra seçimlere girme hakkını elde etmişlerdir. Bununla birlikte, kadınların resmi temsil hakkını elde ettikleri ilk zamanlarda çeşitli ülkelerde oy hakkı eğitim düzeyi, medeni hal, mülkiyet, renk, ırk, etnisite gibi belli şartlara bağlanmıştır. Evli kadınların, belli miktarda mülkiyete sahip olan veya eğitilmiş kadınların diğer kadın ve erkeklerden önce siyasi haklar kazandığı ülkeler vardır (Paxton and Hughes, 2017: 10). Dünya genelinde kadınların oy hakkını kazandıkları ikinci ülke olan Avustralya'da, Aborijin kadınlar ve erkekler ancak 1962 yılında siyasi haklarını elde edebilmişlerdir (National Archives of Avustralia). Amerika Birleşik Devletleri'nde ise, ilk başta belli miktarda mülkiyeti olan beyaz erkekler siyasi haklara sahipken, önce mülkiyet şartı oy hakkı için kaldırılmış ve böylece beyaz erkekleri kapsayacak şekilde yasa düzenlenmiştir. Ancak

çok daha sonraları siyasi haklar siyahları, kadınları ve yerlileri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Library of Congress).

Yukarıda da belirtildiği üzere, kadınların eşit yurttaş olmaları ve bu haktan doğan sorumluluklarını hayata geçirmeleri için öncelikle yasal olarak eşit temsil hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Günümüz dünyasında 'siyasi eşitlik' yani, vatandaşların din, dil, ırk, cinsiyet başta olmak üzere sahip oldukları farklı özellikler nedeni ile ayrımcılığa uğramadan eşit şartlarda siyasete katılma hakkına sahip olmaları temel bir insan hakkı olarak görülmektedir. Siyasi eşitlik ilkesine dayanan resmi temsil hakkı, kadınların cinsiyetlerinden ötürü doğrudan veya açıkça ayrımcılığa uğramalarının engellenmesini amaçlamaktadır. Kadınların siyasete sayısal olarak katılımlarının artırılması ve eşit temsil düzeyinin yakalanması, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere çeşitli uluslararası kurum ve birçok ülke tarafından da katılımcı demokrasilerin gelişmesi için bir gereklilik olarak görülmektedir. Bununla birlikte, parlamentolarda kadın ve erkeklerin eşit temsilinin adaleti güçlendirdiği, demokrasinin niteliğini arttırdığı ve sosyal-ekonomik gelişmeyi desteklediği ileri sürülmektedir (Sumbas, 2015: 104; Paxton ve Kunovich, 2003: 90).

Kadınların siyasette eşit temsil hakkı her ne kadar temel insan hakkı olsa ve uluslararası bir norm haline gelmişse de, dünya genelinde mevcut duruma bakıldığında, kadınların siyasette nicel olarak yeterince temsil edilmedikleri görülmektedir. Hatta dünya genelinde kadınların eşit temsile sahip oldukları ülke sayısı çok azdır. Parlamentolar Arası Birlik'in 1 Ocak 2023'te yayınladığı verilere göre, sadece altı ülkede -Ruanda, Küba, Nikaragua, Meksika, Yeni Zelanda ve Birleşik Arap Emirlikleri- kadınların siyasette temsili yüzde elli ve üzeridir. Siyasette en yüksek kadın temsil oranına sahip olan Ruanda'da kadınlar parlamentoda yüzde 61,3 oranla temsil edilirken, Küba'da bu oran yüzde 53,4; Nikaragua'da yüzde 51,7'dir. Diğer üç ülkede de kadınlar yüzde 50 ile tam eşit temsile sahiptir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin bu üst sıralamada yer almasının temel sebebi, 2019 yılında Devlet Başkanı Şeyh Halife bin Zayed El Nahyan'ın yayınlamış olduğu kararnamedir. Yasama ve yürütme yetkilerini elinde tutan Şeyh Halife bin Zayed El Nahyan'ın yayınladığı kararname ile daha çok danışma meclisi niteliğinde olan Federal Ulusal Konsey'de kadınlar eşit temsil hakkını kazanmışlardır. Böylece, kırk kişilik konseyin en az 20 sandalyesi kadınlar için rezerv edilmiştir.

Parlamentolar Arası Birlik'in verilerinden devam edilecek olursa, dünya genelinde sadece 40 ülkede kadınlar yüzde 35-49,9 arası bir oranla parlamentolarda temsil edilmektedir. Avrupa kıtasının çoğu gelişmiş demokrasisinin yanı sıra içlerinde Andorra, Kosta Rika, Güney Afrika Cumhuriyeti, Bolivya,

Senegal, Mozambik, Arjantin, Burundi'nin de yer aldığı çok sayıda Güney Amerika ve Afrika ülkesi ile Güneydoğu Asya'dan Timor Leste bu aralıkta bulunmaktadır. Düşünülenin aksine, kadınların siyasal temsilieri söz konusu olunca birçok Afrika ve Latin Amerika ülkesi, görece daha konsolide olmuş demokratik rejimlere sahip çoğu Avrupa ve Kuzey Amerika ülkesinin önüne geçmektedir. Örneğin, Parlamentolar Arası Birlik'in yapmış olduğu sıralamada, Lüksemburg, Almanya, Portekiz, Fransa, Hollanda ve Avustralya kadınların siyasete katılım oranları bakımından Andora, Senegal, Bolivya, Etiyopya ve Namibya'nın gerisinde kalmaktadır. Bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyeleri, sosyal refah durumları ve demokrasi düzeyleri ile kadınların siyasal yaşama katılımları arasında nasıl bir ilişki olduğu kadınların siyasal temsilieri açısından önemli bir araştırma konusu olarak kalmaktadır. Bununla birlikte, kadın temsilinin yüksek olduğu Afrika ve Latin Amerika ülkeleri üzerine nitel çalışmalar kadın temsilinin hangi durumlarda ne şekilde arttığına dair önemli açıklamalar getirmektedir.

Demokrasilerin güçlenmesi için kadınların yüzde 50 oranında temsile erişmeleri desteklenirken, temsil açısından yüzde 30 oran kritik eşik olarak görülmektedir. Yani, bir demokraside cinsiyetlerden herhangi bir tanesinin yüzde 30 ve üzerinde temsil ediliyor olması demokrasinin niteliğini ve temsili güçlendirmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, parlamentolarındaki kadın vekil oranı yüzde 30 altında kalan 122 ülkede demokratik temsile dair soru işaretleri doğduğu düşünülebilir. Amerika Birleşik Devleti (yüzde 29,4), İsrail (yüzde 24,2), İrlanda (yüzde 23,1), Yunanistan (yüzde 21), Türkiye (yüzde 17,4), Hindistan (yüzde 15,1), Macaristan (yüzde 13,1) ve Japonya (yüzde 10) kadınların düşük oranlarda parlamentolarda temsil edilmeleriyle dikkat çeken demokratik ülkelerdir. Kadınların hem ülke parlamentolarında hem de Avrupa parlamentosunda sayısal olarak yetersiz temsilieri siyasi kurumların meşruiyetlerini etkileyen önemli bir demokrasi açığı olarak da görülmektedir (Dahlerup, 2012: 145). Çeşitli yerel ve uluslararası sivil toplum örgütlenmesi de kadınların eşit temsilieri ile demokrasilerde meşruiyet meselesi arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Bu bakımdan örneğin, Avrupa Kadın Lobisi 2008 yılında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Olmadan Modern Avrupa Demokrasisi Olmaz" [No Modern European Democracy Without Gender Equality] sloganıyla bir kampanya başlatmıştır (European Platform of Women Scientist, 2012). Bu kampanya Avrupa parlamentosunda farklı partileri temsil eden çok sayıda kadın vekil tarafından da destek görmektedir. Benzer şekilde, Türkiye'de Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-der) kadınların siyasette temsilinin artması için seçim dönemlerinde geniş çaplı kampanyalar düzenlemektedir. Bu kampanyalarda, kadın temsilinin artmasının demokrasinin niteliği ve adil temsil

için önemine dikkat çekilmektedir. Çeşitli konularda çok farklı görüşlere sahip kadın ve insan hakları dernekleri kadının siyasi alanda temsilinin güçlendirilmesi adına bu kampanyalarda bir araya gelmektedir.

Kadınların daha yüksek oranlarda siyasete katılmaları gerektiğini ileri süren görüşler, yukarıda da belirtildiği üzere, demokrasi ve temsiliyet argümanları üzerine inşa edilmektedir. Demokrasilerde temsiliyet söz konusu olduğunda seçilmişlerin toplumun genelini temsil edecek şekilde özelliklere sahip bir örneklem olması gerektiğine dair görüşler bulunmaktadır (Paxton ve Hughes, 2017: 11). Diğer bir deyişle, toplum içerisinde yer alan farklı etnik, dini, renk, grupları, kadınlar ve işçiler toplum içerisindeki oranlarına benzer oranlarla kendi gruplarından temsilciler aracılığıyla karar alma ve yasa yapma mekanizmalarına katılmalıdırlar. Kadınlar toplumların yarısını oluşturduklarına göre, siyasi mekanizmalarda da yüzde 50 oranında temsil edilmelidirler. Nicel temsil argümanlarında en önemli noktalardan bir tanesi, kadınların parlamentoya girdikten sonra neyi nasıl yaptıklarına odaklanılmamasıdır. Hatta erkek ve kadın parlamenterlerin parlamento içi davranışlarında herhangi bir farklılık olmasa dahi kadınların toplumdaki sayıları ile orantılı bir şekilde temsil edilme haklarına vurgu yapılmaktadır (Paxton ve Hughes 2017: 215). Bu yaklaşım, bir bakıma kadın temsilinin belli bir amaç uğrunda araçsallaştırılmadan desteklenmesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü, nicel temsilde, kadınların ortaya koyacağı fayda veya katma değere bakmadan sadece temsil hakkı üzerinden kadınların siyasete katılımı desteklenmektedir.

Günümüz dünyasında demokrasi, kalkınma, iyi yönetim ile kadınların siyasal temsilleri arasında olumlu ilişki kurulmaktadır. Uluslararası siyasetten ulusal düzeye hâkim olan bu yaklaşım, kadınların karar alma ve yasa yapma mekanizmalarına katılımlarının artmasının kalkınma, ekonomik büyüme ve iyi yönetim üzerinde olumlu etkisi olduğunu belirtir. Bu bağlamda, 1995'te 4. Dünya Kadın Konferansı sonunda yayınlanan Pekin Deklarasyonu'nda kadınların tüm karar alma süreçlerine dahil edilmeleri desteklenmiş, kadınların güçlendirilmesi ile toplumların sosyal ve ekonomik kalkınması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki vurgulanmıştır. İlk bakışta oldukça anlamlı olan ve çeşitli bilimsel çalışmada da desteklenen ve pratikte küresel anlamda da destek bulan bu görüş, bir yandan kadının siyasi temsilini desteklerken bir handikap da oluşturmaktadır. Kadının siyasete katılımının faydası üzerine vurgu yapılması, kadının güçlendirilmesinin içerisinde yer aldığı topluma getireceği potansiyel faydaların öne çıkarılması, kadını meselelerin odağına koymamakta; kadını bir başka amaç için araçsallaştırmaktadır. O nedenle her ne kadar fayda üzerine kurulan söylem pragmatik bir argüman olsa da kadınların bireysel hakları açısından tehlike de içermektedir. O da

şudur ki, kadın olmadan başka araçların kullanılacağı ekonomik kalkınma ve toplumsal güçlenme ve faydaya dair alternatif yaklaşımlar varlığını koruyacaktır ve bu yaklaşımlar farklı gerekçelerle daha 'pragmatik', 'kullanışlı', 'kolay', 'sonuç odaklı', 'kısa vadede etkili' gibi değerlendirilip tercih edilebilirler. Oysa kadın öznelliği ve failliğini öne çıkaran hak temelli yaklaşımlar herhangi bir fayda aramadan kadınların siyasi karar mekanizmalarında eşit temsili için daha anlamlı olmaktadır.

Nicel Temsil Meselesi Olarak Kota Uygulamaları

Kadınların herhangi bir ayrımcılığa uğramadan siyasete katılmaları için resmi temsil hakkı olmazsa olmaz şart olsa da siyasette eşit temsilin sağlanması için yeterli değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi, dünya genelinde uzun yıllardır var olan resmi temsil hakkına rağmen, ülkelerin çoğunda kadınların siyasette temsili kritik eşiğin altında kalmaktadır. En eril alanlardan bir tanesi olan siyasi karar mekanizmalarına kadınların katılımları, yasal olarak önlerinde herhangi bir engel olmasa dahi, ataerkil düzenin içkin olduğu geleneklerle, kültürel ve dini normların etkisiyle zorlaşmaktadır (Arat, 1989; Arat, 1999; Çakır, 2013). Ülkeler, resmi temsil hakkı kadınların nüfuslarıyla orantılı sayılarla siyasi karar mekanizmalarında temsil edilmelerini garantiye alamadığı için, kadınların seçilmelerini sağlamak adına birtakım yöntemler kullanmaktadır. Bu yöntemler içerisinde kota uygulamaları en sık başvurulan uygulamadır. Siyasete katılımı arttırmaya yönelik olan ve aynı zamanda pozitif ayrımcılık olarak da tanımlanan 'cinsiyet kotaları' her iki cinsten birinin temsili için tahsis edilen en az pay veya oranı belirlemektedir (Çağlar, 2011: 73). Uygulamada ise kotalar, genelde kadınların siyasal temsili için en az pay veya oranı garantilemek amacıyla kullanılan pragmatik araçlar olmaktadır.

Kota uygulamaları temel olarak zorunlu yasal uygulamalar ve partilerin gönüllü kota uygulamaları olarak düşünülebilir. Devletlerin anayasalarında ya da seçim yasalarında ilan ettikleri kota uygulamaları sonucunda seçimlere giren tüm siyasi partiler belli sayılarda kadın aday göstermek zorundadırlar. Bunun sonucunda da kadınların parlamentolarda ve karar alma mekanizmalarında belli oranlarda nicel varlıkları garantilenmiş olur. İlk cinsiyet kotası uygulaması 1991 yılında Arjantin'de hayata geçmiştir. Bugün dünya genelinde 137 ülkede zorunlu ya da gönüllü kota uygulaması bulunmaktadır (International Institute for Democracy and Electoral Assistance). Kadın temsili oranının en yüksek olduğu ilk altı ülke arasında Küba dışındaki beş ülkede zorunlu ya da gönüllü kota uygulaması bulunmaktadır. Tek parti yönetiminin olduğu Küba'da ise, kavramsal olarak 'kota' uygulaması olmamakla birlikte,

kadınların siyasal hayata katılımını güçlendirici birtakım tedbirler kullanılmaktadır (Luciak, 2005: 243).

Kota uygulamalarının siyasette kadın temsiline etkilerine dair çok sayıda nitel ve nicel çalışma mevcuttur. Çalışmaların önemli bir kısmı kota uygulamalarının kadınların siyasete katılımını önemli derecede arttırdığına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, örneğin Kittilson (2006) Batı Avrupa'daki 71 siyasi parti üzerine yaptığı araştırmada, kota uygulayan siyasi partilerden seçilen kadın parlamenter sayısının kota uygulamayan partilerden seçilenlerden fazla olduğunu göstermiştir. Kota uygulamalarının kadınların siyasal temsili arttırdığı örneklerin yanı sıra, bazı ülkelerde kota uygulamalarına rağmen kadınların siyasete katılımlarının çok düşük düzeylerde kaldığı da görülmektedir. Bu durumun en temel sebebi kota uygulamasının hayata geçirilmesinde yaptırımların olmaması veya yerleştirme mekanizmalarının eksikliğidir (Inter-Parliamentary Union, 2019). Bu bakımdan Brezilya anlamlı bir örnek olmaktadır. Hem yüzde 30 zorunlu kota uygulaması hem de partilerin gönüllü kota uygulamalarına rağmen, Brezilya'da kadınların parlamentoda temsil oranı yüzde 17,7'dir (Inter-Parliamentary Union, 2023). Bu durumun sebebi, kötü yasalar ve kota uygulamalarının göz ardı edilmesine yönelik zayıf cezalar olarak görülmektedir (BBC News, 2018).

Çeşitli başarılı uygulamalarla birlikte, ataerkil yapıların çok güçlü olduğu toplumlarda, gelişmekte olan demokrasilerde ve de gelişmiş demokrasilerde farklı kesimlerden kota uygulamalarına yönelik çeşitli eleştiriler gelmektedir. Kota uygulamasının eşitlik ilkesine aykırı olduğunu savunanlarla niteliksiz kadınların siyasete girmesine neden olduğunu ileri sürenlerin yanı sıra feministler içerisinde de kota uygulamasına karşı gelenler bulunmaktadır (Sitembölükbaşı, 2007: 27-28). Kadınların yeteneklerinin kota uygulaması ile aşığılandığını iddia etmekte, kotalar nedeniyle kadınların mücadele etmekten vazgeçebileceği ve kotalar sayesinde bir yere gelen kadınların her şeyin halledildiğini düşünerek pasifleşebileceklerine dikkat çekmektedirler (Sitembölükbaşı, 2007: 29).

Her ne kadar kota uygulamaları kadınların siyasete katılımlarını arttırmada en sık başvurulan yöntemlerin başında gelse de, kadınların siyasete katılımını destekleyen çeşitli faktörlerin olduğu da bilinmektedir. Bu bağlamda, kadınların, parti listelerinin, nispi temsilin ve geniş seçim bölgelerinin olduğu sistemlerde parlamentolara seçilmede daha yüksek şansa sahip olduğu görülmektedir (Matland ve Brown, 1992; Norris, 1996; Rule, 1987). Bununla birlikte, ekonomik büyümeden ziyade çevre ve sosyal politikaları önceleyen partiler daha çok kadın temsiline sahiptir (Wängnerud, 2009: 55).

Kota uygulamaları kadınların sayısal olarak yasa yapma ve siyasi karar mekanizmalarında daha fazla temsil edilmelerini kolaylaştırırsa ve demokratik temsilin niteliğini arttırsa da kadınların siyasetteki varlıklarının kadın meselelerine dair nasıl bir fark yarattığı kadın temsili açısından önem teşkil eden bir başka sorudur. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde kadınların nitel temsilleri ve kadın parlamenter sayısı ile nitel temsil arasında nasıl bir ilişki olduğu detaylı bir şekilde tartışılmaktadır.

Kadınların Siyasette Nitel Temsilleri

Hukukun üstünlüğüne dayanan demokratik rejimlerde kimin yönettiğinin ne önemi olabilir? İlke olarak bu soruya verilecek cevap, bir önemi olamaz çünkü söz konusu yasalar cinsiyet ayrımı gözetmezler; seçilmişler, yasaların çizdiği sınırlar dahilinde tüm seçmenin taleplerini dikkate alırlar şeklinde olabilir. Oysa, uygulamaya bakıldığında durumun bu ilkedен oldukça uzak olduğu görülmektedir. Prensipde cinsiyetsiz bir dil kullanılıyor ama pratikte sadece erkekler siyasette yer alıyorsa, o zaman orada kadınlar görünmez olmaktadır (Paxton ve Hughes 2017: 4). Bu durumda, yapılan politikalar, alınan siyasi kararlar, kadınların ihtiyaçlarını gözetmez ve çıkarlarını koruyamaz. Bunun sebebi, kadınların erkeklerden farklılaşan çıkar ve ihtiyaçlarının olması ve bunların erkekler tarafından temsil edilememesi ya da yetersiz temsil edilmesidir. Bu yaklaşımda önemli olan şey, ortaya konan argümanın özcü bir yerden ziyade kadın ve erkeğin yaşadıkları toplumlar içinde farklı sosyalizasyonları ve ona bağlı olarak farklılaşan hayat tecrübelerinden kaynaklanmasıdır (Paxton ve Hughes 2017:12). Yani kadınlar yaşadıkları toplum içerisinde doğdukları andan itibaren, erkeklere kıyasla farklı deneyim ve tecrübeler yaşarlar, bu deneyimlerle, tecrübelerin meclislerde temsil edilmesi ve onlardan kaynaklanan bakış açısıyla meselelere çözümler getirilmesi gerekmektedir. Böylece, kadınların siyasete katılmalarıyla masaya erkeklerin sahip olmadığı deneyimler, değerler ve uzmanlık gelmektedir (Philips, 1995: 6).

Yukarıda da açıklandığı üzere, kadınların siyasette nitel temsilleri söz konusu olunca kadınların siyasete katılımlarının etkisine odaklanılmaktadır. Yani, soru 'kadınların siyasete katılmaları ne tür değişiklikler getirmektedir?' sorusudur. Bu soruya cevaplar üreten çalışmalar iki temel başlık altında toplanabilir. Çalışmaların bir kısmı, kadınların siyasete katılmasıyla gündemdeki meselelere kadın bakış açısıyla yaklaşmanın ve çözümler üretmenin siyasi karar süreçlerinde yer almaya başladığını gösterirken, birtakım çalışmalar da kadınların siyasete katılmasıyla o zamana kadar siyaset gündeminde yer almayan konuların masaya taşındığına dikkat çekmektedir. Öncelikle, kadınlar

siyasete katıldıkça siyaset gündemindeki meselelere kadın bakış açısı ile yeni çözümler üretilebilmektedir. Yani, kadınlar mevcut meselelere dair o zamana kadar masaya gelmemiş çözümleri masaya getirebilmektedir. İsrail'in ilk kadın başbakanı olan Golda Meir'in başbakanlığı öncesinde bakanlık görevindeyken yaşadığı tecrübe bu duruma ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Golda Meir yaşadığı durumu şu şekilde anlatır (akt. Paxton and Hughes 2017: 4):

Kabineye girdikten sonra geceleri kadınlara yönelik saldırıların arttığı gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kaldık. Bir bakan (aşırı dinci bir partinin üyesi) sokağa çıkma yasağı önerdi. Kadınlar hava karardıktan sonra evde kalmalıydı. Ben de dedim ki: "Ama kadınlara saldıranlar erkekler. Eğer sokağa çıkma yasağı olacaksa, bırakın erkekler evde kalsın, kadınlar değil."

Meir o zamana kadar dile gelmemiş bir olasılığı dile getirmiş aynı zamanda kadınlara yapılan ve fark edilmeyen haksızlığa dikkat çekerek kadınların çıkarlarını korumuştur. Dünya genelinde en yüksek kadın temsiline sahip Ruanda'da, kadınların karar alma ve yasa yapma mekanizmalardaki varlıkları kadın çıkarları doğrultusunda politikalar üretilmesini sağlamıştır. Ruanda'da kadınlar miras yasasını değiştirmiş ve kadınların ayrımcılığa uğramadığı bir yasa düzenlemesi yapılmasını sağlamışlardır (BBC News, 2018). Kadın parlamenterler sorunların kökenlerini erkek meslektaşlarından daha farklı görebilmektedir. Dolayısıyla, sorunlara getirdikleri çözümler de erkek parlamenterlerin çözüm önerilerinden oldukça farklılaşmaktadır. Bu kapsamda, Kathlene (1995), Kolorado Temsilciler Meclisi'ndeki erkek ve kadın parlamenterlerin suçun kökenlerini nasıl gördüklerini ve suça dair çözümlerini incelemiştir. Çalışmaya göre, erkek parlamenterler suçu daha çok bireysel eylem olarak görmeye meyillidirler. Suçun kökenlerini, kötü seçimler yapmak ya da karakter bozukluğu gibi bireysel eksiklikler veya bireylerin kendi sorumluluklarını almama olarak değerlendirmektedirler (Kathlene, 1995: 707). Kadın parlamenterler ise, dünyanın birbiriyle bağlantılı ve etkileşim halinde olduğu görüşünden çıkarak suçun toplumsal boyutuna vurgu yapmakta, suçu erken çocukluk, kötü eğitim ve fırsat eksikliğinden kaynaklanan yaşam boyu süren sorunların bir sonucu olarak görmekte ve suçluyu koşulların kurbanı olarak değerlendirmektedirler (Kathlene, 1995: 707). Erkek ve kadın yasa koyucuların suçun kökenlerine ilişkin bakış açıları arasındaki fark, suçun nasıl önleneyeceği konusunda da farklı fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadın parlamenterler daha çok iş fırsatlarının artırılması, erken çocukluk eğitimi veya gençlik programları yoluyla suçun önlenmesini dile getirirken, erkek yasa koyucular suçun önlenmesi için daha sert cezalar ve daha uzun hapis sürelerini desteklemiştirler (Kathlene, 1995: 721).

Kadınların parlamentolara katılımlarıyla yaptıkları ikinci temel farklılık ise, belirtildiği gibi yeni konuların siyaset gündemine taşınmasını sağlayarak gündemi değiştirebilmeleridir. Yani, parlamentolarda kadın temsili arttıkça, o zamana kadar gündeme gelmeyen, daha az değer atfedilen, önemsiz görülen veya siyaset dışı olarak değerlendirilen meseleler siyaset gündemine gelmeye başlamaktadır. Çok sayıda araştırma, erkek parlamenterlere kıyasla kadın parlamenterlerin kadın ve çocukların çıkarlarını gözeten yasa tasarılarını teklif etmeye daha meyilli olduklarını göstermektedir (Berkman ve O'Connor, 1993; Bratton ve Haynie, 1999; Childs ve Withey, 2004; Htun, Lacalle, ve Micozzi, 2013; Taylor-Robinson ve Heath, 2003). Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın eyalet temsilcilerinin çocuk, aile, kadın, sağlık ve sosyal hizmetlerle ilgili yasa tasarıları sunma olasılıkları erkek temsilcilere kıyasla daha yüksektir (Thomas, 1991; Little, Dunn ve Deen, 2001). Bratton ve Haynie Amerikan kongresindeki kadın ve erkek temsilcilerin sundukları yasa tasarılarını incelemiş ve kadın temsilcilerin erkeklere kıyasla cinsiyet ayrımcılığını azaltmaya, kadınların ekonomik durumlarını iyileştirmeye, eğitim, refah düzeyi ve sağlık konularına yönelik daha fazla yasa tasarısı sunduklarını göstermişlerdir (1999: 670). Benzer şekilde kadın temsiline yüksek olduğu ülkelerin parlamentoları üzerine yapılan çalışmalar kadın temsilciler ile erkek temsilcilerin birbirlerinden farklı konulara önem verdiklerini göstermektedir. İsveç parlamentosunda kadın temsilciler erkek temsilcilere kıyasla aile, yaşlı ve çocuk bakımı, sağlık hizmetleri gibi konulara daha çok önem verirken (Wängnerud, 2000; Svaleryd, 2009), Latin Amerika ülkelerinde de kadın parlamenterler erkeklere kıyasla çocukların eğitimleri, aile ve sağlık konularında daha fazla sayıda yasa teklifi sunmaktadırlar (Schwindt-Bayer, 2006).

Bir yandan kadınların daha fazla sayılarla siyasette temsil edilmeleri belirli konuların gündemde yer almasını sağlarken, bu durum bir yandan da bir paradoks yaratabilir. Kadınlar tarafından daha çok gündeme getirilen çocuk ve yaşlı bakımı, eğitim, sağlık, sosyal politikalar geleneksel olarak kadınların daha çok ilgilendiği alanlardır ve 'yumuşak'(soft) ya da 'düşük' (low) politika alanları olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan güvenlik, finans, ekonomi, dış politika erkek parlamenterlerce daha çok öne çıkarılan konulardır. Seçildikten sonra kadınların siyasi mekanizmalarda çocuk ve yaşlı bakımı, eğitim, çevre, sağlık, yoksulluk, sosyal politika gibi konularda erkeklere kıyasla daha fazla katkı sunmaları beklenmektedir. Örneğin, Türkiye de dahil olmak üzere, pek çok ülkede aile, kadın ve sosyal hizmet bakanlıkları pozisyonlarına kadınlar erkeklere kıyasla daha çok atanmaktadır. Öte yandan dışişleri, içişleri, güvenlik, savunma ve maliye gibi siyasetin 'sert' ya da 'yüksek' politika alanlarını yöneten bakanlık pozisyonlarına da erkek parlamenterler kadın

parlamentelere kıyasla daha fazla atanmaktadırlar. Kadın parlamenterler siyasetin gündemine erkek parlamenterlerin gündemlerinde olmayan ya da gündemlerinde alt sıralarda yer alan konuları taşırken, bu durum parlamento içerisinde de cinsiyete dayalı geleneksel iş bölümünün devam ettiğini de düşündürebilir. Fakat burada gözden kaçmaması gereken nokta, kadınların yaşadıkları toplum içerisinde kadın olarak edindikleri tecrübeleri, geliştirdikleri bakış açılarını ve düşüncelerini kadınların hayatlarını etkileyen meselelerde kullanarak cinsiyet temelli ayrımcılığın azaltılmasına katkı sunuyor olmalarıdır. Diğer bir deyişle, kadınların siyasete sundukları katkının niteliği önem arz etmektedir. Ayrıca, kadın parlamenterleri siyasi mekanizmalar içerisinde toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne mahkûm etmeyecek adım, geleneksel olarak erkek parlamenterlerin kontrolünde olan alanlarda da görev almaları olmaktadır. Böylece kadın parlamenterler hem geleneksel rollerinin kapsamları dışındaki alanlarda var olacaklar hem de bu alanlara kadın tecrübe ve bakış açısını taşıyacaklardır.

Kadınların siyasette nitel temsilleri tartışılırken öne çıkan önemli sorulardan bir diğeri kadınların çıkarlarını temsil etmenin ne anlama geldiğidir. ‘Kadınların ortak çıkarları var mıdır?’, ‘bir siyasi partiden seçilen herhangi bir kadın parlamenter toplumdaki her kadını temsil eder mi?’, ‘homojen bir kadın grubundan bahsetmek mümkün müdür?’, ‘hangi durumlarda nitel temsilin başarılı olduğu düşünülebilir’ ya da ‘sadece kadın oldukları için kadın vekillerden belli şekillerde hareket etmeleri beklenebilir mi’ soruları kadınların siyasi temsili meselesinde cevap aranan sorulardır. Bu soruların genel geçer cevapları bulunmamaktadır. Farklı sosyal, tarihi, kültürel, politik ve yapısal sebepler kadınların nitel temsili ne anlama gelebileceğine dair farklı cevaplar sunmaktadır. Yukarıda da tartışıldığı üzere, özcü sebeplerin ötesinde kadınların yaşamları boyunca kadın olmaktan kaynaklı deneyim, tecrübe ve ortak meseleleri nedeniyle siyasi mekanizmalarda yer alan kadınlar bu kimliğe sahip olmayan erkeklere kıyasla kadın çıkarlarını daha iyi temsil edilebilmektedir. Bu da kadınların kadın kimliklerinden ötürü ortak menfaatlerinin olduğunun altını çizmektedir. Kadın olma, kadın kimliği, ortak çıkarlar meselesi ortak bir siyasi bilinç oluşturabileceğinden kadın temsilciler kadınlık kimliğini önceleyebilirler (Sumbas, 2015: 114). Örneğin, kadına yönelik şiddet ve taciz konularında kadın parlamenterlerin kadınların ortak çıkarları doğrultusunda hareket edeceği varsayılabilir. Yeni Zelanda’da parlamentoda ebeveyn izni üzerine yapılan tartışmalarda, muhafazakâr kadınlar partilerinin sınırlarını aşarak, ebeveyn izni taleplerine destek verdikleri görülmüştür (Grey, 2002).

Kadınlar, toplumsal cinsiyete özgü bir bakış açısı yaratan ortak deneyimlere sahip olmakla birlikte, çok sayıda kesişen kimliğe de sahiptirler (Young,

2002: 123). Kadın kimliklerinin yanı sıra, din, etnisite, kast, ekonomik sınıf kimlikleri kadınların önceliklerini değiştirebilmekte ve tüm kadınlar için hareket etmelerini zorlaştırmaktadır. İyi eğitilmiş, üst ekonomik sınıfa ait beyaz bir Amerikalı kadının çıkarları, beklenti ve talepleri, düşük eğitime sahip ya da eğitimsiz alt ekonomik sınıftan Afrika kökenli bir Amerikalı kadınınkinden farklılık gösterecektir. Kadınların karar alma ve yasa yapma mekanizmalarındaki tutum ve davranışları söz konusu olunca kadın kimliğinin yanı sıra parti kimliği veya ideolojinin daha baskın hale geldiği görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde kongre üyesi kadın ve erkeklerin yasa teklifi oylamaları üzerine yapılan bir çalışma, kongre üyesinin cinsiyetinin kanun teklifi oylamalarını etkilediğini göstermektedir (Swers, 1998). Bununla birlikte, parti kimliğinin de oylamaları etkilediği görülmüştür: Hem kadın hem erkek demokratların, cumhuriyetçilere kıyasla kadın meselelerine yönelik kanun tekliflerini daha fazla sayıda oyladıkları ortaya çıkmıştır (Paxton ve Hughes, 2017: 220). Parti disiplininin kuvvetli olduğu sistemlerde hem kadın hem de erkek vekiller parti çizgisinin dışına çıkmaya kolay kolay cesaret edemeyebilirler. Bu tür sistemlerde kadın ve erkekler arasında cinsiyetten kaynaklı bir farkın olup olmadığını anlamak oldukça zordur. Kadın parlamenterler diğer partilerin kadın temsilcileri ile bir araya gelip, parti çizgisinin dışına çıkan bir siyasi tutum ve davranış geliştirme sonucunda partiden ihraç edilme, siyasi kariyerlerinin sona ermesi de dahil olmak üzere çeşitli ceza ve yaptırımla karşılaşabilmektedirler. Bu durumda, kadın parlamenterler parti sınırları içinde kalarak, siyasette var olmaya devam etmeyi tercih edebilmektedirler. Kadınların siyasi temsillerine dair bir diğer mesele ise, kadınların sayısal temsilleri ile nitel temsil arasında nasıl bir ilişki olduğudur. Bir sonraki bölüm, kadınların siyasette nicel ve nitel temsillerini tartışmaktadır.

Nicel Temsil mi, Nitel mi? Yoksa İkisi de mi?

İlk bölümde de tartışıldığı üzere, kadınların daha fazla sayılarda karar alma ve yasa yapma mekanizmalarına katılmalarının demokrasinin niteliği açısından önemi büyüktür. Seçmenlerin düşüncelerinin temsil edildiği ve menfaatlerinin korunduğu demokratik rejimlerde kadınların parlamentolarda sayısal varlıklarının ötesinde rollerinin olduğu söylenebilir. Kadın temsilcilerin ne zaman ve nasıl yapılan politikalarda etkili oldukları, nicel temsil ile nitel temsil arasında bir bağın olup olmadığı veya başka hangi faktörlerin kadınların siyasi süreçlerde etkilerini arttırdığı kadınların siyasi temsilleri açısından önem teşkil eden sorulardır.

Prensip olarak kadınların nicel ve nitel temsili arasında bir bağ olması beklenmektedir (Philips, 1995). Yani, parlamentoda ne kadar çok kadın olursa, yaşamada kadınlar o kadar çok etkiye sahip olacaklardır. Sayı azaldıkça kadın parlamenterler, erkek vekillerin daha fazla baskısı ve kontrolleri altında kalacak ve onlar gibi davranacaklardır (Paxton ve Hughes, 2017: 17). Htun, Lacalle ve Micozzi (2013) Arjantin Kongresinde kadın temsilcilerin varlığı ve kadın haklarına yönelik yasa teklifleri arasındaki ilişkiye baktıkları çalışmalarında, kadın temsilci sayısının artmasıyla kadın haklarına dair verilen yasa teklifi sayılarında da önemli artış olduğunu ortaya koymuşlardır. İlk bölümde tartışılan demokrasinin niteliği için gerekli olan kritik eşik, parlamento gündemlerini etkilemek açısından da anlamlı görünmektedir. Diğer bir deyişle, kadınların çıkarlarının karar alma ve yasa yapma mekanizmalarında korunabilmesi için en az yüzde 30 temsil oranına sahip olmaları gerekmektedir (Wängnerud, 2009: 60).

Daha fazla kadının siyasi mekanizmalara seçilmesini sağlamak beraberinde bir başka soruyu daha getirmektedir: Daha fazla kadının parlamentolara girmesi otomatik olarak toplumsal cinsiyet perspektifinin oluşmasını, kadın çıkarlarını gözeten siyasi faaliyetlerin artmasını sağlayabilir mi? Yoksa, kadın meselelerinin daha fazla gündeme gelmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin siyasi süreçlere entegre edilebilmesi için başka şartların sağlanması da gerekir mi? Literatürde bu sorulara verilen tek bir cevap bulunmamaktadır. Bir yandan, nitel çalışmalar kadın sayısı ile kadın çıkarlarını koruyan parlamento faaliyetleri arasında ilişkiler ortaya koyarken (Htun, Lacalle ve Micozzi 2013), farklı kimliklerin kesişimselliği, siyasi ve kültürel yapıların kısıtlamaları altında her zaman beklenen sonucu getirmemektedir. Tremblay ve Pelletier (2000), bu durumda, kadın parlamenter sayısını arttırmaktan ziyade kadın kimliğini önceleyen ve kadın çıkarları doğrultusunda hareket edecek feminist kadınların seçilmesinin önemli olduğunun altını çizerler.

Kadınların nitel temsili meselesini kadın failliği açısından düşünecek olursak, siyasete katılan her kadının kadın meseleleri için hareket etme motivasyonu olmayabilir. 1979-1990 yılları arasında İngiltere’de başbakanlık yapan ve feminizm karşıtlığıyla da bilinen Margaret Thatcher, görev süreci boyunca kadınlar ve çocuklar için pek de yararlı olmayan politikaları nedeniyle eleştirilmiştir (Paxton ve Hughes, 2017: 14). 1993-1996 yılları arasında görev yapan, Türkiye’nin ilk ve tek kadın başbakanı Tansu Çiller de başbakanlığı döneminde izlediği politikaların kadın çıkarlarını gözetmemesi nedeniyle yoğun eleştirilere maruz kalmıştır (Arat, 1999: 381). Çakır’ın (2013) kadın parlamenterlerle görüşmelere dayanan çalışması da benzer bir durumu göstermektedir. Bu parlamenterler meclise kadınların temsilcileri olarak

değil, belli siyasi partilerin temsilcileri olarak gelmektedirler (Çakır 2013: 341). Toplumsal cinsiyete dair farkındalığı az olan kadın parlamenterler, güçlü erkek egemen parti içi yapılanmaların içerisinde mensup oldukları siyasi partilerin politikalarının dışına pek çıkmamaktadırlar. Bununla birlikte, kadın temsilcilerin kadın çıkarlarını gözeten doğrudan faaliyetleri olmasa ve çok az sayıda kadın parlamentolarda yer alıyor olsa bile bu durumun kadınların siyasete katılımları üzerinde olumlu etkileri olabilmektedir. Kadınların parlamentolara girmeleri, siyasetin erkeklere ait bir alan olduğuna dair hâkim olan geleneksel görüşü zayıflatmaktadır. Parlamentolara seçilen kadınlar sayıları az dahi olsa o ülkedeki genç kızlar için rol model olmaktadır (Campbell ve Wolbrecht, 2006). Ayrıca, bir partinin kadın temsilcileri diğer partilerin de bu yönde adım atmasına örnek teşkil edebilmektedir. Örneğin tüm eleştirilere rağmen, Çiller'in başbakanlık dönemindeki popülerliği, diğer partileri de kadın adaylar almaya yöneltmiştir (Sumbas, 2015: 114).

Kadınların parlamentolara girdikten sonra kadın çıkarları için hareket etmemeleri kişisel bir tercih olmanın yanı sıra, bir zorunluluk da olabilmektedir. Yani, kadın siyasiler her zaman istemedikleri için değil, güç olduğu için kadın çıkarlarını gözeten politikalar izlemekten çekinmektedirler. Yapılan çok sayıda nitel çalışma kadın vekillerinin, siyasette bir geleceklerinin olması adına isteklerinin dışında davranışlar sergilemek durumunda kaldıklarını, özellikle de erkek vekillerin yöntem ve davranışlarını kopyaladıklarını göstermektedir (Arat, 1989; Çakır, 2013; Baker, 2017). Bununla beraber, ataerkil toplum değerlerinin çizmiş olduğu 'makbul kadın' kimliğinin sergilenmesi, kadınların siyasette var olabilmelerini kolaylaştırabilmektedir (Arat, 1989). Kadın parlamenterlerin siyasi kariyerleri açısından önemli olan bir diğer durum da kadın meselelerine ilgi gösterdiklerinde sağlık, sosyal hizmetler gibi 'kadın' komiteleri olarak görülen düşük politika alanlarına hapsolabilmeleridir. Bu durumdan kurtulmak ve daha 'prestijli' komitelerde yer alabilmek adına kadın parlamenterler kadın kimliklerinden ziyade politikacı kimliklerini öne çıkarmaktadırlar (Sawer, 2000: 374). Benzer şekilde, Çakır'ın (2013: 340) görüşmeler yaptığı kadın vekiller arasında kadın meselelerinin ele alındığı komisyonlarda yer almaktan ziyade 'memleket meseleleri'yle uğraşmanın daha fazla önem ve saygınlık getirdiğini belirten vekiller olmuştur. Toplumsal cinsiyet ve eşitlik meselelerine odaklanan komisyonların yanı sıra kadın vekillerin kendi kimlikleri ve kadın bakış açıları ile farklı komitelerde yer almaları kadınların nitel temsilini güçlendirmektedir. Ancak o zaman, güvenlik, ekonomi, maliye, dış politika gibi doğrudan kadın meseleleri dışındaki alanlara da toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının entegre edilmesi gerçekleştirilebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Demokrasilerin uzun tarihlerine rağmen kadınların siyasi haklarını kazanmalarının tarihi oldukça kısadır. Bununla birlikte, ülkelerin nüfuslarının yarısını oluşturan kadınların, siyasette temsilleri bu oranın çok altında kalmaktadır. En gelişmiş demokrasilerin olduğu ülkelerde dahi kadınlar, nüfuslarıyla orantılı bir şekilde parlamentolarda yer alamamaktadırlar. Önlerinde herhangi bir yasal engel olmamasıyla birlikte, ataerkil değerlerin içkin olduğu gelenekler, kültürel ve dini değerler nedeniyle, hayatın en eril alanları arasında yer alan siyasi karar mekanizmalarına olması gereken sayılarda katılamamaktadırlar. Bu çalışma kadınların siyasette neden daha fazla sayılarla yer alması gerektiğini ileri süren yaklaşımları geniş bir perspektiften eleştirel bir bakış açısıyla incelemiştir.

Literatürde yer alan çalışmalar kadınların nicel ve nitel temsilleri olarak iki temel gruba ayrılmaktadır. Kadınların nicel temsili meselesine odaklanan çalışmalar argümanlarını, kadınların insan haklarının hayata geçirilmesi, demokrasinin bir gerekliliği ve demokrasinin niteliğinin artırılması üzerinden kurgulamaktadırlar. Bu çalışmalar kadınların parlamentolara seçildikten sonraki davranışlarına bakılmaksızın hatta erkek parlamenterlerden farklı bir davranış sergilemeseler bile sayısal olarak parlamentolarda bulunmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle, kadınların parlamentolarda bulunma hakları öne çıkarılmaktadır. Kadınların farklı ülkelerde siyasete katılım oranlarına bakıldığında, oldukça ilginç bir resim ortaya çıkmaktadır. Düşünülenin aksine, kadınların siyasete katılımları bakımından gelişmiş Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri çok sayıda Afrika ve Güney Amerika ülkesinin gerisinde kalmaktadır. Ne, nasıl oluyor da bu ülkelerde kadın temsili beklenenin çok üzerine çıkıyor sorusuna verilen cevapların başında başarılı kota uygulamaları gelmektedir. Bununla birlikte, farklı kota uygulamalarının farklı sonuçlar getirdiği ülke sayısı da yadsınamayacak miktardadır.

Demokrasinin niteliği açısından, seçildikten sonra nasıl bir katkı yapacaklarına bakılmaksızın kadınların sayısal temsili artmasının önemi vurgulanırken, kadınların parlamentolarda sayısal varlıklarının ne anlama geldiği nicel temsilden tamamen bağımsız bir soru değildir. En nihayetinde nicel temsilde demokrasinin niteliğini arttıran, kadınların siyasetteki sayıları arttıkça, siyasi süreçlere kadın bakış açısının entegre edilmesi, siyaset içeriğindeki değer ve önceliklerin çeşitlenmesidir. Çok sayıda çalışma kadınların parlamentodaki temsillerindeki artışın önemli değişiklikleri beraberinde getirdiğini göstermektedir. Kadınlar parlamentolara seçildikçe, mevcut meselelere sunulan çözüm alternatifleri çeşitlenmekte ve kadın meseleleri önceye

kıyasla daha çok gündeme gelebilmektedir. Özellikle kritik eşiğin geçildiği durumlarda kadınlar yasa yapma ve karar alma süreçlerinde düşünce ve taleplerini daha yüksek sesle dile getirebilmektedir. Bununla birlikte, ortak bir kadın bakış açısı, ortak kadın çıkarı var mıdır, parlamentoya giren herhangi bir kadın diğer tüm kadınları temsil edebilir mi ya da kadınları temsil etmek için illa kadın olmak mı gerekir soruları kadınların siyasette nitel temsilleri kapsamında yoğun olarak tartışılmaktadır.

Her ne kadar erkek egemen toplumlar içerisinde kadın olmaktan gelen ortak veya benzer deneyimler ve tecrübeler olsa da kadınları aynı çıkar ve görüşleri paylaşan yekpare bir grup olarak değerlendirmek hatalı olmaktadır. Kadın olma kimliğinin beraberinde kadınlar din, ırk, renk, sınıf gibi taşındıkları farklı kimliklerle yaşar ve hareket ederler. Bu kesişimsellikler sonucunda da birbirlerinden farklılaşan talep, çıkar ve öncelikler ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan dört çocuklu, eğitimsiz, çalışmayan genç bir kadının çıkarları doğal olarak şehirde yaşayan, iyi eğitilmiş, beyaz yaka, bekar, orta yaşlı bir kadının çıkarlarından çok farklıdır. Günümüz dünyasında feminist düşüncenin geldiği noktada, bu farklılıklar vurgulanmakta ve kadınların tek bir grup olarak lanse edilmelerine karşı çıkmaktadır. Bu farklılıkların parlamentolarda temsilleri de birden fazla kadın kimliğinin, çıkarlarının ve taleplerinin temsil edilmesi anlamına gelmektedir. Ortaklık ancak kadınların bir bütün olarak dışlandığı, zarar gördüğü, yok sayıldıkları durumlarda, birlikte hareket edebilmek için anlamlı bir zemin olmaktadır.

Son olarak kadınları sadece kadınlar mı temsil eder sorusu da kadınların yasa yapma ve siyasi karar mekanizmalarında temsili için önem teşkil etmektedir. Bir yandan yaşam tecrübe ve deneyimleri ile öğrenilen kadın olma deneyimleri, kadın bakış açısının temsiliyi kolaylaştırırken, kadın parlamenter sayısının artışının otomatik olarak toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını getirmediği de görülmektedir. Bu durumda, kadın temsili için anlamlı olan kadınların sırf sayısal olarak parlamentoda artışları değil, toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısına sahip kadınların ve de erkeklerin parlamentolarda sayılarının artması olacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını sadece kadın parlamenterlerden beklemek ise, erkek parlamenterlere yüklenmeyen bir beklentinin sadece kadınlara yüklenmesi anlamına gelecek ve birçok toplumda bu beklenti kadınların siyasi mekanizmalara girmelerini teşvik etmek yerine olumsuz şekilde etkileyecektir.

Kaynakça

- Arat, Y. (1989). *The patriarchal paradox: women politicians in Turkey*. New Jersey, Madison: Fairleig.
- Arat, Y. (1999). Democracy and women in Turkey: in defense of liberalism. *Social Politics*, Güz, 370-387.
- Baker, K. (2017). Great expectations: gender and political representation in the Pacific Islands. *Government and Opposition*, (), 1-27.
- BBC News. (2018). The power-sharing dream: where women rule in the world. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-44454914>. Erişim tarihi: 20.06.2023.
- Berkman, M. B. ve Robert E. O. (1993). Do women legislators matter? Female legislators and state abortion policy. *American Politics Quarterly*, 21(1), 102-124.
- Bratton, K. A. ve Haynie, K. L. (1999). Agenda setting and legislative success in state legislatures: the effects of gender and race. *Journal of Politics*, 61(3), 658-679.
- Campbell, D. ve Wolbrecht, C. (2006). See Jane run: women politicians as role models for adolescents. *Journal of Politics*, 68(2), 233-247.
- Charrad, M. M. (2001). *States and women's rights: the making of postcolonial Tunisia, Algeria, and Morocco*. Berkeley: University of California Press.
- Childs, S. ve Withey J. (2004). Women representatives acting for women: sex and the signing of early day motions in the 1997 British parliament. *Political Studies*, 52(3), 552-564.
- Çağlar, N. (2011). Kadının siyasal yaşama katılımı ve kota uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 56-79.
- Çakır, S. (2013). *Erkek Kulübünde Siyaset*. İstanbul: Versus Kitap.
- Dahlerup, D. (2012). Engendering representative democracy. Sonia Alonso, John Keane ve Wolfgang Merkel (ed.). *The future of representative democracy* içinde. (s. 144-168). Cambridge: Cambridge University Press.
- European Platform of Women Scientist. 2012. No modern European democracy without gender equality. Erişim adresi: <https://epws.org/no-modern-european-democracy-without-gender-equality-press-release/>. Erişim tarihi: 12.05.2023.
- Grey, S. (2002). Does size matter? Critical mass and New Zealands women MPs. *Parliamentary Affairs*, 55(1), 19-29.
- Htun, M., Lacalle, M. ve Micozzi, J. P. (2013). Does women's presence change legislative behavior? Evidence from Argentina, 1983-2007. *Journal of Politics in Latin America*, 5(1), 95-125.
- Inter-Parliamentary Union. (2019). New IPU report shows well-designed quotas lead to significantly more women MPs. Erişim adresi: <https://www.ipu.org/news/press-releases/2019-03/new-ipu-report-shows-well-designed-quotas-lead-significantly-more-women-mps>. Erişim tarihi: 26.07.2023.
- Inter-Parliamentary Union. (2023). Women in politics: 2023. Erişim adresi: <https://www.ipu.org/resources/publications/infographics/2023-03/women-in-politics-2023>. Erişim tarihi: 10.08.2023.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Gender quotas database. Erişim adresi: <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/country-overview>. Erişim tarihi: 25.07.2023.

- Kassa, S. (2015). Challenges and opportunities of women political participation in Ethiopia. *Journal of Global Economics*, 3(162), 1-7.
- Kathlene, L. (1995). Alternative views of crime: legislative policymaking in gendered terms. *Journal of Politics*, 57(3), 696-723.
- Kaymaz, M. M. ve Ünsal, Z. E. (2022). Siyasi temsil ve kadınlar: Yeni Zelanda örneği. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 8, Nisan, 35-45.
- Kittilson, M. C. (2006). *Challenging parties, changing parliaments. Women and elected office in contemporary Western Europe*. Columbus: Ohio State University Press.
- Library of Congress. The founders and the vote. Erişim adresi: <https://www.loc.gov/classroom-materials/elections/right-to-vote/the-founders-and-the-vote/>. Erişim tarihi: 10.06.2023.
- Little, T. H., Dunn D. ve Deen, R. E. (2001). A view from the top: gender differences in legislative priorities among state legislative leaders. *Women and Politics*, 22(4), 29-49.
- Luciak, I. A. (2005). Party and state in Cuba: gender equality in political decision making. *Politics and Gender*, 1(2), 241-263.
- Matland, R. E. ve Brown D. D. (1992). District magnitude's effect on female representation in the U.S. state legislatures. *Legislative Studies Quarterly*, 17(4), 469-492.
- National Archives of Avustralia. The 1967 Referendum. Erişim adresi: <https://www.naa.gov.au/explore-collection/first-australians/other-resources-about-first-australians/1967-referendum>. Erişim tarihi: 27.07.2023.
- Norris, P. (1996). Legislative recruitment. Lawrence Leduc, Richard G. Niemi ve Pippa Noris (Ed.). *Comparing democracies: Elections and voting in global perspective* içinde (s. 184-215). London: Sage.
- Paxton, P. ve Hughes M. M. (2017). *Women, politics, and power a global perspective*. Los Angeles: SAGE, CQ Press.
- Paxton, P. ve Kunovich S. (2003). Women's political representation: the importance of ideology. *Social Forces*, 82(1), 87-113.
- Phillips A. (1995). *The Politics of Presence*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Rule W. (1987). Electoral systems, contextual factors and women's opportunity for election to parliament in twenty-three democracies. *Western Political Quarterly*, 40(3), 477-498.
- Sawer, M. (2000). Parliamentary representation of women: from discourses of justice to strategies of accountability. *International Political Science Review*, 21(4), 361-380.
- Schmidt, M. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. (çev. M. Emin Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.
- Schwindt-Bayer, L. A. (2006). Still supermadres? Gender and the policy priorities of Latin American legislators. *American Journal of Political Science*, 50(3), 570-585.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2007). Kadınların siyasal hayata etkin katılımının bir aracı olarak seçimlerde kota uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 12(1), 13-36.
- Sumbas, A. (2015). Kadının politik temsil meselesi üzerine bir tartışma. *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 53, Ekim, 103-121.
- Svaleryd, H. (2009). Women's representation and public spending. *European Journal of Political Economy*, 25, 186-198.
- Swers, M. L. (1998). Are women more likely to vote for women's issue bills than their male colleagues?. *Legislative Studies Quarterly*, 23(3), 435-448.

- Taylor-Robinson, M. M. ve Health, R. M. (2003). Do women legislators have different policy priorities than their male colleagues? A critical case test. *Women and Politics*, 24(4), 77-101.
- Tekeli, Ş. (1979). Türkiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri. Nermin Abadan-Unat (Ed.). *Türk Toplumunda Kadın* içinde (s. 393–413). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim.
- Thomas, S. (1991). The impact of women on state legislative priorities. *Journal of Politics*, 53(4), 958-976.
- Tremblay, M. ve Pelletier, R. (2000). More feminists or more women? Descriptive or substantive representation of women in the 1997 Canadian federal elections. *International Political Science Review*, 21(4), 381-405.
- Wängnerud, L. (2000). Testing the politics of presence: women’s representation in the Swedish Riksdag. *Scandinavian Political Studies*, 23(1), 67-91.
- Wängnerud, L. (2009). Women in parliaments: descriptive and substantive representation. *The Annual Review of Political Science*, 12, 51-69.
- Young, I. M. (2002), *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.